
Kontemporarna geopolitika mora – slučaj Hrvatska

ADO KULOVIĆ

Centar za međunarodnu politiku, Sarajevo

Sažetak

Rad je podijeljen na dvije cjeline. Osloncem na relevantnu literaturu uvažanih autora iz oblasti geopolitičke teorije, prva cjelina se bavi pojmom geopolitike mora. Vršiti se inicijacija pojma, te se on definira kako bi se mogao preciznije teorijski i disciplinarno koristiti. Na tom fonu, diskutiraju se: fenomeni, geografski razmjer, subjekti te odnos geopolitike mora s disciplinama od značaja. Poseban akcenat se stavlja na kontemporarni smisao pojma, a obzirom na naučnu utemeljenost suvremene geopolitike i sve izraženiji opći značaj mora. Druga cjelina je ogled gdje se – na osnovu saznanja iz prve cjeline, ali i uvođenjem novih teorijskih postavki – analizira Republika Hrvatska kao subjekt geopolitike mora. Za osnovni kognitivni stub geopolitike mora ove države, prepoznati su granični sporovi na moru. Također, metodologijom trostrane tipologije geopolitičkog rasuđivanja iz kritičke geopolitike, analiziraju se recentne geopolitičke aktivnosti. Rad se bavi i hrvatskim geopolitičkim identitetom u smislu mora. Utjecaj odnosa Hrvatske sa EU na geopolitiku mora kojom se ogled bavi glavna je tema drugog dijela ovog članka.

Glavne riječi: geopolitika, kontemporarna geopolitička teorija, geopolitika mora, Republika Hrvatska, Jadransko more

Uvod

More je fenomen koji se može proučavati kroz gotovo sve discipline društvenih nauka, pa time i geopolitičku teoriju. Geopolitika i more su, zapravo, vrlo usko povezani. No ta je povezanost nešto drukčijeg karaktera i intenziteta u odnosu na opću percepciju. Upravo je priroda te veze – za koju je, mišljenja smo, *geopolitika mora* najbolji naziv – temeljni problem ovoga rada. Taj problem je obrađen podjelom rada na dvije osnovne cjeline. Prva se bavi predmetnim i problemskim određenjem geopolitike mora te njezinim najosnovnijim metodološkim postavkama. Zadaća drugog dijela je slikovitiji prikaz pretpostavki geopolitičke teorije kroz oglednu analizu Republike Hrvatske.

Kao država s morskom obalom i prirodnim pristupom otvorenom moru, te značajnim pomorskim aktivnostima, Hrvatska jeste primorska i pomorska nacija.¹ Njezina geopolitička aktivnost u smislu mora, naročito recentna, daleko je od zanemarive. Ova država se trudi suvereno gazdovati svojim prirodnim, ali i artificijalnim morskim potencijalom. Bori se za svaku mrvicu svog interesa, bilo da je on izražen u vidu državne granice na moru, demonstracije pomorske sile, onim što joj pripada pravom mora, ili pak jasnom porukom savezništva. Hrvatska je principijelno vjerna vlastitim nacionalnim interesima, pa je jasno da je ovdje riječ o aktivnom *subjektu geopolitike mora*. Time je ona odličan kandidat za ogled u svrhu testiranja teorije koju ovdje nudimo.

Kontemporarna geopolitika mora

Geopolitička teorija, svjedoči njezin historijat, postojala je i prije nego će joj Rudolf Kjellén podariti sintagmičnu dimenziju. More je uvijek bilo njezin dio. Uloga mora je, međutim, bila podređena spram one koju je imalo kopno. Upotrebljava se na dva načina: kao element geopolitičkog diskursa u službi kopna te u raspravi supremacije kopna ili mora. Dakle, uvijek je to bilo *u odnosu na kopno* – bilo da je u službi njega ili se s njim poredi.

Geopolitika se bavi prostorom. More – neosporno je – jeste prostor koji nadasve odiše ljudskom aktivnošću, te je esencijalan za civilizaciju i život ljudi općenito. Odatle i *geopolitika mora* kao teorijski entitet unutar geopolitičke teorije.

No šta je zapravo “geopolitika mora”?

Nažalost, limitiran obim ovog teksta ne ostavlja mnogo prostora za detaljno definiranje pojma, pa treba prihvatiti kompromis simplificiranog objašnjenja koje istovremeno mora zadovoljiti potrebe rada. Ovako postavljeni uvjeti nas, obzirom na teret odgovornosti prema obavezi da argumentacija bude jasna i tečna, dovode u nezavidnu situaciju. Naime, kao koncept, geopolitika se često evocira i svjesno koristi, međutim rijetko problematizira (Ó Tuathail, 1996: 48). Uz to, u ontološkom smislu, definicija opće geopolitike u svojstvu matičnog pojma je fluidne naravi, pa se kretala od nacističke ancilističke pseudonauke preko nestanka nakon Drugog svjetskog rata i Kissingerove revitalizacije sredinom sedamdesetih godina prošlog vijeka kroz geopolitiku *détentea* sve do suvremene geopolitičke teorije. Zapravo, čak ni danas nema smisla pokušavati da se ustanovi definicija samog termina koju bi prihvatili svi stručnjaci (Dodds, 2009: 4). U tom smislu, ovdje bismo mogli nabrojati velik broj sličnih ili potpuno različitih definicija *geopolitike*, no – nećemo.

¹ Pojam *nacija*, odnosno pridjevi *nacionalni* i *hrvatski* bi se, u svjetlu regionalne kontemporarne terminologije, vrlo lako mogli protumačiti na način kako to nije zamišljeno. Ovdje se, zapravo, misli na državno-nacionalni, a ne na etno-nacionalni smisao pojmova.

Umjesto takvog pristupa poslužiti ćemo se glosarnim objašnjenjem britansko-američkoga geografa Johna Agnewa: “Geopolitika je studija efekta geografske distribucije i podjela na provođenje svjetske politike. U originalnoj upotrebi odnosila se na efekat po međudržavne odnose prostorne dispozicije kontinenta i oceana te distribuciju prirodnih i ljudskih resursa. Danas, međutim, pojam pokriva ispitivanje svih geografskih pretpostavki, određenja i razumijevanja koja ulaze u stvaranje svjetske politike (u kritičkoj geopolitici) i kako su ove promjene suglasne sa materijalnim uslovima (historijska geopolitika)” (2003: 135). Iako zbiljski jednostavna, ova će definicija poslužiti kao adekvatna platforma za potrebe ove studije – naročito zato što jasno povezuje geopolitiku i geografiju.

More je (pored svega ostalog što jeste) geografski fenomen, pa zahvaljujući tome ova prirodna superpojava pronalazi svoj put ka geopolitici. No šta je zapravo more u geopolitici mora? To je zbir svih postojećih oceana i mora čineći ono što se u geografiji naziva Svjetsko more ili Svjetski ocean. Kognitivni stubovi geopolitike mora, zapravo, potječu od svih potencijala Svjetskog oceana te svih ljudskih aktivnosti u vezi s njim. Odatle jeste *geopolitika mora*, a ne *pomorska geopolitika*, iako se atribut *pomorski* nerijetko koristi kada se neka geopolitička problematika želi povezati sa morem. Međutim, ovaj pridjev se definira kao “odnosi se na more” (more kao neodređeno i općenito), tj. na navigaciju ili trgovinu morem (*Merriam-Webster Dictionary: Maritime*). Pored nepreciznoga geografskog određenja, opredijeliti se za *pomorsku geopolitiku* umjesto *geopolitike mora* značilo bi metodološki se ograničiti uglavnom na more u aspektu plovidbe. Upravo se navedenom logikom poslužio i sustav pravnih nauka, pa se grana od značaja naziva *Međunarodno pravo mora*, a međunarodni pravni dokumenat najvišeg ranga Konvencija Ujedinjenih nacija o pravu mora (UNCLOS).

Obzirom da, danas više nego ikada, geopolitika u smislu akademske discipline stoji na zbiljskim naučnim osnovama, pri izradi teorijskog i metodološkog okvira za geopolitiku mora dobro je njegovati kontemporarnu teoriju. U tu svrhu, za potrebe ovog rada, adekvatna osnova je *kritička geopolitika*, čiji je otac irsko-američki geograf i profesor međunarodnih odnosa Gearóid Ó Tuathail (1996). Ako se oslonimo na način kako je Agnew simplificirao ovu teoriju (kao što smo već naveli), mogli bismo geopolitiku mora shvatiti kao ispitivanje svih geografskih pretpostavki, određenja i razumijevanja Svjetskog oceana koja ulaze u stvaranje politika svih razina geografskog razmjera. No ono što želimo podvući je da geopolitiku mora ne treba razumijevati kao puki alat matične geopolitike, iako iz nje postaje, već kao njezin disciplinarni derivat. Drugim riječima: svojom složenošću geopolitika mora zaslužuje značajnu razinu disciplinarnе autonomije – svojevrsni *corpus separatum*.

Iako smo se pri definiranju oslonili na kritičku geopolitiku, to je, rekospo, zbog njezinog kontemporarnog duha te diskursne upotrebljivosti konkretne defini-

cije. Geopolitika mora ne pripada samo kritičkoj teoriji, odnosno ona nije dijelom jedne geopolitičke teorije, već se može promatrati kroz sve njih (klasična, neoklasična, postmoderna, kritička...). Ilustracije radi: ako se geopolitika općenito shvati kao geometrijska prava na kojoj svaka od geopolitičkih škola zauzima svoju dužinu, onda geopolitika mora nije jedan njezin dio, već druga prava koja iz nje derivira i paralelna je s njom, međutim, od nje se odvaja svojim specifikumima. Drukčije rečeno: geopolitika mora se može proučavati iz ugla bilo koje od geopolitičkih teorija.

Geopolitički fenomen u geopolitici mora i dualna priroda geografskog razmjera

Metodologija geopolitike mora zahtijeva teorijsku varijablu koja poprima empirijsku vrijednost. Tu varijablu nazivamo *geopolitički fenomen u geopolitici mora*. Empirijska vrijednost može biti bilo šta što ima ili bi moglo imati bilo kakav utjecaj u geopolitici mora: pojava općenito ili geografska pojava, plovilo ili građena struktura, događaj ili incident, znanje ili umijeće, politika (doktrina, strategija, taktika), pojedinac ili grupa itd. Uvođenje ove varijable, onome koji promišlja teoriju, omogućuje emulaciju oglednog okruženja u diskurs, uspostavljajući relaciju uzorak – sredina.² Na taj način se geopolitički fenomen apstrahira, odnosno vadi iz sredine i postaje njezin element koji je oblikuje onoliko koliko je za to potentan. U prirodi geopolitičkog fenomena jeste da bude opisan trajanjem, pa u tom smislu inklinira jednom od dva arhetipna apsolutna pola: *krajnje trajnom* i *krajnje kratkom*. On, međutim, nikada ne može biti u jednoj od te dvije radikalne tačke, te je njegov utjecaj na sredinu proporcionalan njegovoj blizini krajnje trajnom polu. Prostije rečeno: što je geopolitički fenomen trajniji, to je njegov utjecaj izraženiji.

Utjecaj geopolitičkog fenomena valja promatrati i kroz *geografski razmjer*. Agnew tu pojavu objašnjava na sljedeći način: “Raslojavanje globalnog prostora od svjetskog razmjera pa naniže stvorilo je hijerarhiju geografskih razmjera putem kojih se promatra političko-ekonomska stvarnost; tu je njih četiri poredanih po važnosti: globalni (razmjer svijeta kao cjeline), međunarodni (razmjer odnosa među državama), domaći/nacionalni (razmjer pojedinih država) i regionalni (razmjer dijelova države)” (2003: 6). Drugi američki geograf, Colin Flint, geografski razmjer dosega djelovanja vidi ovako: “Postupci pojedinaca ili grupe pojedinaca svrstani su unutar njihovog geografskog djelokruga ili dohvata. Taj djelokrug ili dohvata je ono što se smatra geografskim razmjerom” (2006: 11). Bilo da se promatra kroz hijerarhijsku podjelu prostora ili kao prostor čiji obim opisuje utjecaj djelovanja, geografski raz-

² Pod *sredina* ovdje se misli na bilo koji okvir, pretpostavku ili sustav odnosa koji nosi geopolitičku vrijednost.

mjer je razina prostora u odnosu na prostor općenito. Specifikum geopolitike mora, međutim, potječe iz okvirne podjele Svjetskog oceana u pomorskoj geografiji na tri zone koje su u hijerarhijskom odnosu: *smedu* (more neposredno uz obalu), *zelenu* (geografski gledano između druge dvije zone) i *plavu vodu* (otvoreni ocean). Za geopolitiku mora značaj ove podjele je u tome što opisuje tehničku mogućnost savladavanja morskog prostora nekog subjekta, odnosno njegov morski doseg. Ako se pri određivanju geografskog razmjera za neki geopolitički fenomen u geopolitici mora uzme i navedena podjela morskog prostora – a jasno je da bi se trebalo služiti takvom metodologijom – razmjer postaje dvodimenzionalan. Najbolji način da ga se predstavi je putem koordinatnog sustava. Osa X postaje geografski razmjer matične geopolitike po Agnewu i Flintu. Osa Y je pak podjela mora po pomorskoj geografiji. U tako postavljenom sustavu geopolitički fenomen je predstavljen tačkom, pa između osa nastaje ravan koja materijalizira dualnu prirodu geografskog razmjera u geopolitici mora (vidjeti Prilog 1 na str. 30).

Subjekti

Opća geopolitička teorija osnovnim subjektom smatra državu. Situacija je slična i u geopolitici mora: plovi se pod državnom zastavom; države posjeduju privredne i ratne flote; države su *vlasnice* obala i morskih pojaseva; one su potpisnice međunarodnih zakonskih dokumenata; one se spore oko granica na moru i obalama itd.

No situacija je ovdje ipak nešto složenija nego u matičnoj oblasti. Zapravo, da bi se ispravno determinirali subjekti, treba posegnuti za *mikrogeopolitičkim* pristupom: “Mikrogeopolitiku zanimaju protagonisti koje je njezina velika sestra, klasična geopolitika, smatrala sebi nedostojnima: poduzeća, sindikati, mafije” (Defarges, 2006: 136 i 137). Odatle su kompanije čije su osnovne djelatnosti na moru, ili su za njega vezane, utjecajni subjekti. Pojava *pogodne zastave*³ transportnim kompanijama je u međunarodnim vodama omogućila nepridržavanje zakona zemlje u kojoj su registrirane. Takva praksa im pruža mogućnost porezne pogodnosti te upošljavanja *jeftinije* posade. Kompanije, dakle, postaju superdržavni entiteti. Njihov geopolitički utjecaj je neupitan ako se uzme u obzir razina svjetskog transporta morem⁴

³ Prvog januara 2015. 41,8% svih registriranih brodova je plovilo pod zastavom Paname, Liberije i Maršalskih otoka. Također, 71% je bilo upisano u registre zemalja u razvoju (*Review of maritime transport 2015*, 2015: 41).

⁴ “Živimo u globalnom društvu koje se oslanja na globalnu ekonomiju, a ta ekonomija naprosto ne bi mogla funkcionirati da nije brodova i brodarstva industrije. Brodarstvo je istinska kohezija globalne ekonomije: bez brodarstva, međukontinentalna trgovina, zapreminski transport sirovih materijala i uvoz/izvoz prirušne hrane i proizvedenih dobara, jednostavno ne bi bio moguć” (*International Shipping Facts and Figures – Information Resources on Trade, Safety, Security, Environment*, 2012: 6). U 2014. je brodski transport dobara iznosio 9,84 milijarde tona (*Review of maritime transport 2015*, 2015: x), što je oko 80% ukupnog transporta.

te činjenica da se kompanije ne bave samo tom djelatnošću, već i da: eksploatiraju energiju i druga dobra iz mora i njegovog dna; poliježu podmorske kablove; vrše istraživanja; grade flote (privredne i ratne) državama ili drugim kompanijama itd. Treba reći i to da kompanije obitavaju i u geoekonomskoj dimenziji, jer je tržište (vrlo ograničen) prostor *po sebi*.

Nedržavni subjekti geopolitike mora su i nevladine organizacije koje su aktivne radi nekog cilja na moru ili je more put njegovog ostvarenja. Vrlo je česta situacija u kojoj takve organizacije formiraju i održavaju vlastitu flotu. Dobar primjer su organizacije *Sea Shepard Conservation Society* i *Greenpeace*. Ni takvim organizacijama nije strana upotreba pogodne zastave, najprije zato jer im omogućuje *biranje* pogodne zakonske regulative. Također, one imaju praksu udruživanja pri ostvarenju cilja, što rezultira zbrajanjem njihovog plovidbenog potencijala.⁵ Nvladine organizacije o kojima je ovdje riječ su u suštini prirodni neprijatelj država i kompanija jer su njihovi interesi i ciljevi nerijetko sasvim suprotni.

Međudržavne organizacije te privremeni i trajni savezi subjekti su geopolitike mora. Gotovo sve članice Sjevernoatlantskog saveza su države s obalom, privrednom i ratnom mornaricom. Putem *Stalnih pomorskih snaga (Standing Naval Forces – SNF)* NATO održava geostrategijsku prisutnost na Svjetskom oceanu. SNF provodi programe planiranih vježbi, manevara i posjeta lukama te se može hitro razmjestiti u razdobljima krize ili tenzija (NATO's maritime activities. *Službena internet stranica NATO-a*). U januaru 2011. NATO je usvojio vlastitu pomorsku strategiju: *Pomorsku strategiju Alijanse*. Nakon 11. septembra 2001. Savez je pokrenuo maritimnu operaciju *Active Endeavour* s ciljem "obeshrabrivanja, detekcije te, ukoliko je neophodno, suzbijanja prijetnje terorizma u Sredozemlju" (*ibidem*). Ta operacija je još uvijek aktivna, kao i *Ocean Shield* (avgust 2009., s ciljem suzbijanja piratstva u Crvenom moru i Adenskom zaljevu). Operacija *Unified Protector* pokrenuta u martu 2011. (s ciljem provođenja embarga na uvoz oružja i zone zabrane leta nad Libijom) okončana je u oktobru iste godine. Evropsko vijeće je u junu 2014. usvojilo *Strategiju pomorske sigurnosti*, a u decembru iste godine i *Akcijski plan* za provedbu. Ciljevi usvajanja strategije su: identificirati i artikulirati osnovne strateške pomorske interese EU, ali i prijetnje, izazove i rizike koji mogu ugroziti takve interese; te pripremiti odgovore (Maritime Security Strategy. *Službena internet stranica Evropske komisije*). Ovdje ćemo kratko pomenuti i Zajedničku ribarsku politiku EU te operaciju *Triton* o kojima će, kroz hrvatsku ulogu, kasnije biti više riječi. U maritimnom smislu, NATO i EU vrlo usko surađuju.⁶ Uloga UN-a u geopo-

⁵ Prisjetiti je se projekta *Freedom Flotila Coalition* – pokušaja *probijanja* pomorske blokade Gaze 2010.

⁶ Za više o tome vidjeti službenu internet stranicu Parlamentarne skupštine NATO-a, izvještaj: *207 CDS 10 E BIS – Maritime security: NATO and EU roles and co-ordination*.

litici mora je, obzirom na njezine mnogobrojne organizacije, šarolika. Najznačajniji utjecaj je, međutim, nastao uspostavljanjem temeljnog prava mora: UNCLOS-a. Obzirom na usku vezu prava mora i geopolitike mora (kako ćemo vidjeti u narednom dijelu rada), UNCLOS je krucijalan fenomen za globalnu geopolitiku mora.

Interdisciplinarni karakter geopolitike mora

Mišljenja smo da ne pretjerujemo kada tvrdimo da geopolitika mora zahtijeva širi spektar znanja nego njezine sestrinske discipline. Pored geopolitičke teorije, treba se baviti geografskim karakteristikama Svjetskog oceana – u fizičkom i humanističkom smislu. Naročito je neophodno poznavati pravne pretpostavke koje se tiču mora, ali i osnove tehničkih znanja o plovidbi ili drugih načina eksploatacije mora. S pravom se, dakle, može reći da geopolitika mora u smislu naučne oblasti ima izrazito interdisciplinarni karakter.

Najbolji način da se to prikaže jeste da ovu subdisciplinu stavimo u disciplinarni sustav (vidjeti Prilog 2 na str. 31), koji ovdje dijelimo na *gradivnu* i *utjecajnu* stranu.

Geopolitika je nedjeljiva od geografije. Geopolitika mora je također usko vezana za geografiju, ali i geopolitičku teoriju. Ona, zapravo, proistječe iz međudjelovanja geografije i geopolitičke teorije – njihovim međudjelovanjem nastaje geopolitika mora. Geografija je, međutim, složen sustav sačinjen od brojnih disciplina sa različitim predmetima interesovanja. Dvije od njih su od značaja za geopolitiku mora: oceanografija i pomorska geografija. Prva je dio fizičke geografije, pa je time interesiraju fizička svojstva Svjetskog oceana. Pomorska geografija je, s druge strane, dio ekonomske geografije koja spada u antropogeografiju. Njezin predmet interesovanja je ekonomski potencijal mora s naglaskom na transportne tokove.

Ono što je strogi specifikum geopolitike mora jeste njezina vrlo uska – *specijalna* – veza s pravom. Međunarodno pravo mora, zajedno s već navedenim naučnim oblastima, čini *gradivne* discipline geopolitike mora. U samom sjemenu prava mora je geopolitička borba. “U razvoju prava mora neprestano su se sukobljavale dvije oprečne tendencije: jedna za osiguranjem slobode mora za sve i druga za proširenjem vlasti država nad morskim prostorima” (Degan, 2011: 608). Ovakav diskurs je konkretan okvir poprimio u prvoj polovini 17. stoljeća. Hugo Grotius je u djelu *Mare Liberum* iz 1609. napisao: “Budući da je more, kao i zrak, neprikladno za fizičko prisvajanje, ni jedan narod ne može nad njime steći posjed” (prema Degan, 2011: 610). John Seiden 1635. djelom *Mare Clausum* pokušava pobiti takav stav. Narednih nekoliko stoljeća se, dakle, i dalje vodi sličan diskurs. Uspostavom UN-a dolazi do početka definiranja prava mora kakvim se danas služimo. Nakon *Prve* i *Druge* (1958. i 1960., Ženeva), *Treća* konferencija Ujedinjenih nacija o pravu mora je iznjedrila UNCLOS (1974., New York – 1982., Montego Bay). Tokom tih

nekoliko decenija odvijala se intenzivna diskusija oko definiranja morskih pojaseva obalnih država te prava država u međunarodnim vodama. Suština leži u legalizaciji i legitimiranju prava gazdovanja. Hrvatska se, vidjet ćemo kasnije, u vrlo osjetljivom trenutku našla usred tog diskursa.

Discipline i znanja koja utječu na geopolitiku mora i oblikuju je ovdje nazivamo *utjecajnima*. Pomorske studije su interdisciplinarna oblast *za sebe* koja se bavi šarolikim, pragmatičnim znanjima – primarno o, i u vezi sa, plovilima. Geopolitička oblast kojom se ovdje bavimo se koristi i historijskim znanjima. Kuda su nekada išli pomorski tokovi, kako su se mijenjali, kako je to utjecalo na civilizaciju – to su sve pitanja kojima se bavi historija pomorstva. Ona se još bavi i historijom pomorskog ratovanja i razvoja plovila u tu svrhu. Tu je još i čitav niz pratećih disciplina koje se sa svojim predmetom istraživanja dotiču geopolitike mora. Geopolitici mora, također, treba biti poznata i najosnovnija suština značajnog broja praktičnih znanja i umijeća.

Ogled

Kako kontemporarna geopolitička teorija njedri ideje koje vlastiti ishod nalaze u geopolitici mora, tako ona postaje adekvatan analitički alat za ogled kojim se ovdje bavimo. S tim u vezi, geopolitičke atribute Republike Hrvatske u smislu mora ćemo obraditi kroz nekoliko imanentnih pitanja opće geopolitičke teorije. Valja, međutim, ispoštovati i obilježje kontemporarnosti koje se nalazi u samom naslovu rada. Najispravniji način da se to postigne jeste da se pri istraživanju, pored *egide* relevantnosti, usvoji i ona aktualnosti.

Sintezom teorijskog (prvi dio rada) i oglelnog pristupa (drugi dio), nastat će cjelovita predstava utemeljenosti geopolitike mora.

Pomorski granični sporovi kao osnovni kognitivni stub hrvatske geopolitike mora

Vlastito istraživanje, tj. pokušaj da se izgradi jedinstveni teorijski okvir za kontemporarnu geopolitiku mora, dovelo nas je do spoznaje da ona ima vrlo konkretna polja interesovanja – odnosno da postoje teorijski prostori u kojima geopolitički fenomeni obitavaju ili mogu obitavati. Te prostore smo nazvali *kognitivni stubovi geopolitike mora*. Jedan od takvih *stubova* jeste *polemologija geopolitike mora*, a jedan od njezinih *gradivnih elemenata* (hijerarhijski niži, uslovno rečeno *podstub*) su *granični sporovi na moru*. Baš se granični sporovi na moru apstrahiraju u službi spoznajnog stuba recentne hrvatske geopolitike.

“Konvencionalno razumijevanje geografije moći poduprto je s tri pretpostavke: prva, da države imaju isključivu moć unutar vlastite teritorije, predstavljenu

konceptom suvereniteta; druga, da su “domaća” i “spoljna” posla esencijalno različite oblasti u kojima su u upotrebi različita pravila; i na kraju, da granice države definiraju granice društva, tako da su potonje u potpunosti sadržane u prvima” (Agnew, 2003: 51). Suština odnosa prostora i moći, dakle, nalazi se u suverenitetu, odnosno “u ograničenim suverenim teritorijalno-državnim parcelama”, a pri tom “je unutra domaći prostor politike i zajedništva, a izvanjsko karakteriziraju anarhija i međunarodni odnosi” (Hudson, 1998, prema Zorko, 2012: 34). No kako se u navedeno uklapaju granice? Sa aspekta moći, “granice su istovremeno instrumenti državne, javne politike, izraz i sredstvo državne moći, te obilježja nacionalnog identiteta” (Anderson, 1996, prema Flint, 2006: 134). Iz ugla suvereniteta, one su linije između “domaćeg” i “spoljnog”. Zapravo, “granice ostaju materijalna i ideološka odlika geopolitike” (Flint, 2006: 131).

Promišljati pojam granica u kontekstu geopolitike mora znači susresti se s dvi je ozbiljne teškoće. Prva nastaje iz već pomenute fluidne naravi razumijevanja geopolitike: različite škole geopolitičke teorije nude različita razumijevanja pojmova suvereniteta i granica. Primjerice, “postmoderna geopolitika, koja se s ovim predznakom javlja zbog pokušaja zaobilazanja negativnih konotacija vezanih uz tradicionalnu geopolitiku moći i proizašlih iz posljedica utjecaja Njemačke geopolitičke škole na njemačku vanjsku politiku za vrijeme Drugoga svjetskog rata, granicu promišlja u širim okvirima od državne granice. Takvo promišljanje proizlazi iz priznavanja utjecaja fenomena poput globalizacije i deteritorijalizacije na ulogu države u međunarodnim odnosima, i izmijenjeno geopolitičko shvaćanje teritorija i granica u skladu s time” (Zorko, 2012: 31 i 32). S druge strane, neoklasični pristup će suverenitetu i granicama dati čvršću poziciju, a obzirom da je takva teorija “u vezi s efektima geografske lokacije i drugim geografskim značajkama koje utječu na vanjsku politiku države te njezin odnos s drugim državama” (Mamadouh, 1998: 238).⁷ Diskurs se odvija na relaciji većeg i manjeg značaja uloge granica i državnog suvereniteta u kontemporarnim geopolitičkim odnosima.⁸ Druga teškoća proizilazi iz zbiljskog specifikuma granica na moru. Riječ je o istinski složenim rješenjima državnog razgraničenja i suvereniteta koja se definiraju u okviru Međunarodnog prava mora.⁹ Granica na moru je u mnogo čemu složeniji pojam od kopnene granice. Nije ista

⁷ Po Megoranu, ova misao je nedovoljno precizna. On smatra da se pod neoklasičnom geopolitikom “misli na način promišljanja o efektima geografije na međunarodne odnose koji se eksplicitno nalaze unutar tradicije Mackinder-Haushoffer-Spykman, ali kreativno preuređene u odnosu na izmijenjene društvene, ekonomske, političke i kulturne činitelje” (2010: 187).

⁸ Slažem se sa Zorko kada zaključuje “da granice nisu drastično promijenile svoju ulogu i da država kao takva nije prestala biti središnji subjekt međunarodnih odnosa” (2012: 41).

⁹ Za detaljnije vidjeti Degan (2011) – dio IV pod: B, C, D i E.

razina suvereniteta kod morskih prostora koji su dijelom područja obalne države¹⁰ kao što je to slučaj na kopnu. Konsekventno: gledano od obale ka otvorenom moru, ne postoji linija iza koje država ne ostvaruje pravo na baš nikakav suverenitet – on postepeno blijedi.¹¹ Zapravo, plovila jedne države nisu samo njezini suvereni prostori u međunarodnim vodama, već ona uživaju značajan imunitet u unutarnjim vodama druge države, pa čak i u lukama (vidjeti Degan, 2011: 636).

Kako navode Klemenčić i Topalović, prvi ugovor o razgraničenju epikontinentalnog pojasa u Sredozemlju jeste onaj između Italije i Jugoslavije iz 1968. Osimskim sporazumom iz 1975. riješeno je preostalo pitanje granice u Tršćanskom zaljevu. Načelom sukcesije, nove države su naslijedile ovako definirane granice na moru. Dok su kopnene granice između republika za vrijeme SFRJ “bile određene te prakticirane i priznate u svakodnevicu”, morske granice su bile manje jasno definirane (2009: 313 i 314). Također, Rudolf tvrdi da “morski prostori unutrašnjih morskih voda, teritorijalnoga mora, a jedno vrijeme ni vanjskoga pojasa, nisu bili republički, nego savezni, zajednički – jugoslovenski” (2007a: 70). “Dezintegracija Jugoslavije je dovela do proliferacije broja jadranskih litoralnih država, a time i do značajnog povećanja potencijalnih granica na moru” (Blake i Topalović, 1996: 1).

“Granični konflikti”, tvrdi Flint, “ostaju ključna motivacija državama da povedu ratove ili prijete njima” (2006: 134). Hrvatska, zapravo, nije zaključila nijedan konačan sporazum s bivšim jugoslovenskim državama kojim bi se definirala granica na Jadranu.

Iako situacija nikada nije eskalirala blizu rata ili prijete nje, granični spor Hrvatske i Slovenije u Piranskom zaljevu i na izravnom kopnu je doveo do zaoštrenja odnosa i sukoba. “Konfliktni potencijal u ovom sporu dosegao je visoku razinu, što je vidljivo iz intenziteta sukoba koji uključuje incidente, visoke političke razine bavljenja sporom i vanjskopolitičkih akcija” (Zorko, 2011: 59). Po proglašenju nezavisnosti u junu 1991., navode Blake i Topalović, obje su države priznale jedna drugu unutar postojećih granica, s čvrstim uvjerenjem da neće biti teritorijalnih potraživanja. Prilikom demarkacije granica ipak je isplivalo nekoliko spornih tačaka, od kojih je najznačajniji ovaj već pomenuti prijedor. U kopnenom dijelu, države se spore na južnom dijelu rijeke Dragonje (1996: 19 i 20). Međutim, obzirom da je sporno samo 4 km², s razlikom od nekoliko stotina metara položaja granične linije, značajnog utjecaja na morsku granicu ne bi trebalo biti (Klemenčić i Topalović, 2009: 317). Situacija je, međutim, složenija. Stav Hrvatske, zasnovan na pravu

¹⁰ Degan navodi da su to: unutarnje morske vode, arhipelaške vode arhipelaških država i otvoreno more (2011: 629-647).

¹¹ Degan razlikuje morske prostore u kojima obalna država uživa *suverena* ili neka druga prava (vanjski pojas, isključiva ekonomska zona i epikontinentalni pojas) te morski prostor izvan nacionalne jurisdikcije država (otvoreno more) (2011: 648-688).

mora, jeste podjela Piranskog zaljeva, bilo na ekvidistancijalnom ili nekom drugom principu. "Čim nastane nova država, ona, ako ima dodir s morem, postaje obalna država i pripada joj morski prostor uz obalu. Jer, more je akcesorij (pripadak) kopna. More unutar Savudrijske vale stoga pripada Hrvatskoj kao i Sloveniji, jer su u toj vali obalne države" (Rudolf, 2007a: 71). Slovenački zahtjev iz *Memoranduma o Piranskom zaljevu* (1993) jeste cjelovit zaljev pod slovenačkom zastavom te izlaz na otvoreno more na temelju međunarodnog prava, ali i uvažavanja specifične situacije Slovenije.¹² U slovenačkom političkom diskursu zadnji pojam je kasnije zamijenjen pravičnim razgraničenjem (Klemenčić i Topalović, 2009: 317). "Međutim, čak i da zaljev u potpunosti pripadne Sloveniji, slovenačko teritorijalno more bi i dalje bilo okruženo italijanskim i hrvatskim teritorijalnim vodama. Na taj način, ova zemlja i dalje ne bi imala direktan pristup međunarodnim vodama" (Blake i Topalović, 1996: 30).¹³ Prema Zorko, bilateralni odnosi dviju država su uvijek bili dobri, prijateljski i isprepleteni. Promjena u geopolitičkoj percepciji "upućuje na postojanje konfliktnog potencijala i narušenost dobrosusjedskih odnosa zbog otvorenih pitanja teritorijalnog predznaka" (2011: 45). Sporazum Račan – Drnovšek (2001), objašnjavaju Klemenčić i Topalović, predviđao je podjelu Piranskog zaljeva odnosom 3:1 u korist Slovenije. Nakon izlaska iz Zaljeva je zamišljeno da se granična crta proteže južno, te je predviđen i koridor sa statusom međunarodnih voda. Time bi se omogućio izravan dodir slovenačkog teritorijalnog mora s otvorenim morem, ali bi se fizički podijelilo hrvatsko teritorijalno more. U hrvatskoj javnosti sporazum je ocijenjen kao prevelik ustupak Sloveniji bez ikakve kompenzacije, te je Račan, uslijed pritiska, odustao od njegovog puštanja u dalju proceduru. Od tada "hrvatsko-slovenski odnosi sustavno su se pogoršavali. Sa svakim novim potezom jedne ili druge strane Hrvatska i Slovenija bile su sve dalje od postizanja sporazuma. Ako se dotad pitanje razgraničenja samo povremeno javljalo kao problem u inače dobrim odnosima dviju zemalja, nakon 2001. ono je postalo glavnim problemom i zaprekom razvitku susjedске suradnje" (2009: 317 i 318). "Najjači udarac pak Slovenija je zadala blokadom pristupnih pregovora Hrvatske s EU, pod izlikom da Hrvatska u dokumentima kojima se koristi u pregovorima prejudicira granicu u svoju korist" (*ibidem*: 318 i 319). "Diplomatska akcija u vidu blokade pregovora

¹² "Činjenica je da su zaljev i njegove obale stoljećima bile gospodarska osnovica grada Pirana (solana, ribarstvo). Hrvatska strana zaljeva slabije je naseljena i zaljev nikad nije imao veće značenje za stanovništvo južno od rijeke Dragonje kao što je bio važan za one sjeverno od nje. Ta tradicija nastavila se i u okviru Jugoslavije, no ipak ostaje za raspravu je li to dovoljno za pozivanje na 'specifične okolnosti'?" (Klemenčić i Topalović, 2009: 316).

¹³ Takvim potraživanjem, tvrdi Degan, Slovenija svojom argumentacijom osporava temeljno pravno načelo prema kojem kopno dominira, već insistira na tome da je u procesu sukcesije nakon raspada Jugoslavije naslijedila neke morske prostore teritorijalnog mora bivše države (2007: 28).

između Hrvatske i EU od strane Slovenije rezultirala je izdizanjem bilateralnih pregovora na međunarodnu razinu i uključivanjem Europske unije u ovaj bilateralni spor” (Zorko, 2011: 52). *Sporazumom o arbitraži između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Slovenije*, koji su u Stockholmu 2009. potpisali Kosor i Pahor, predviđeno je konačno rješenje (bez prava žalbe) graničnog spora na moru i kopnu pod okriljem Stalnog arbitražnog suda u Hagu. Tada je obustavljena slovenačka blokada hrvatskih pristupnih pregovora, a početak arbitraže je predviđen momentom hrvatskog pristupa. U Hrvatskoj je Sabor ratificirao sporazum, a Slovenija ga je legitimizirala referendumom. Odnosi su, konačno, postajali pozitivniji.¹⁴ Sredinom 2014. u haškom arbitražnom sudu je počelo iznošenje argumenata, a presuda je planirana koncem 2015. No nakon skandala u vezi sa transkriptima telefonskih razgovora koji impliciraju slovenačko kršenje procesa, Hrvatska je u julu 2015. pokrenula postupak izlaska iz arbitraže. Odgovor Slovenije je bio stav Sudu kojim izražava neslaganje s jednostranim izlaskom Hrvatske. Iako epilog nije blizu, arbitražni proces je gotovo sigurno mrtav. Spor je ponovo intenziviran.

Granični sporovi s BiH i Crnom Gorom mnogo su manje dramatični.

“Bosna i Hercegovina je, po mjerilima Konvencije UN o pravu mora, država u nepovoljnom geografskom položaju” (Rudolf, 2007b: 117). Tuđman i Izetbegović su 1999. u Sarajevu potpisali *Ugovor o državnoj granici između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske*, kojim je granica na moru definirana kao “crta sredine između kopna Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, u skladu s Konvencijom o pravu mora iz 1982.” (Klemenčić, 1999-2000, prema Klemenčić i Topalović, 2009: 320). Nijedna država potpisnica, međutim, nije ratificirala taj sporazum,¹⁵ ali se, navodi Rudolf, primjenjuje do konačnog dogovora. “Morska granica između Hrvatske i Bosne i Hercegovine u neratificiranom sporazumu iz 1999. je rijetkost: razgraničene su unutrašnje morske vode Hrvatske s teritorijalnim morem BiH, te unutrašnje morske vode dviju država” (2007b: 117). U Hrvatskoj postoji političko-naučna struja koja osporava pravo BiH na vrh poluotoka Kleka i dva otočića (grebena) uz sami poluotok, kako je predviđeno sporazumom. Interesantno je, međutim, da Prescott i Schofield tvrde kako je jedina delimitacija u zapadnom Sredozemlju nakon 1992. ona između te dvije države (2005: 394), implicirajući time da je pitanje te granice na moru odgovoreno. Glavni spor je problem kopnene veze Hrvatske s Dubrovnikom i Pelješcem (hrvatskim jugom). Tuđman i Izetbegović su 1998. u Zagrebu potpisali *Sporazum o slobodnom tranzitu preko teritorije Republike Hrvatske u i iz luke Ploče i preko teritorije Bosne i Hercegovine u Neumu*, koji Hrvatska

¹⁴ “Prihvatanjem arbitražnog sporazuma tenzije su na međunarodnoj razini popustile (deblokada pregovora), ali u javnostima dviju zemalja percepcija o postojanju spora još je uvijek prisutna” (Zorko, 2011: 60).

¹⁵ Rudolf (2007a: 69) pogrešno tvrdi da je BiH ratificirala sporazum.

nije ratificirala, ali BiH jeste 2001. Tim sporazumom je predviđeno recipročno pravo prolaska kroz teritorije dviju država. No dokument nikada nije potpuno zaživio, iako je svojevremeno prolaz kroz Neum bio otvoren. Pelješki most je, zapravo, osnovni problem na moru između tih dviju država. Hrvatske političke elite od 2000. najavljuju njegovu izgradnju. Od tada je taj prijedlog građevinskog projekta postao tehničko, pravno, ali najviše političko pitanje. Uz tvrdnju da navedena visina ograničava pravo neškodljivog prolaska¹⁶, garantiranog UNCLOS-om, a pozivajući se i na *Sporazum između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske o pograničnom prometu i suradnji* (2003), bosanskohercegovačke vlasti su, navodi Rudolf, odbacile prvobitni prijedlog Hrvatske o mostu dužine 2,3 km s maksimalnom plovnom visinom od 35 m. Uz oslonac na pojam *razumne predvidljive veličine broda*, uvjetovane veličinom morskoga područja, dubinom mora, postojećim lukama, okolišem, klimatskim uvjetima i sl., Hrvatska je zastupala stav da brodovi višoj od 30-ak metara svakako ne mogu uploviti u neumski zaljev. Zajednička ekspertna skupina je 2006. predložila objema vladama maksimalnu plovnu visinu od 55 m te širinu od 200 m u središnjem dijelu mosta. Rudolf zaključuje da je Hrvatska dužna trpjeti neškodljivi prolaz u i iz bosanskohercegovačkog mora. Time je, dakle, za gradnju Pelješkog mosta potrebna privola (izričita ili prešutna) Bosne i Hercegovine. Hrvatska bi unilateralno mogla pristupiti izgradnji mosta samo ukoliko su joj argumenti toliko stabilni da bi se održali u arbitražnom ili sudskom sporu (2007b: 117-121). Pelješki most ostaje aktualno pitanje.

Iako Hrvatska s Crnom Gorom nema službeni sporazum o granici na moru, razina intenziteta spora nije visoka. Za razliku od odnosa sa Slovenijom, "Hrvatska i Crna Gora ne dijele zajedničko geopolitičko naslijeđe, bile su na suprotstavljenim stranama u ratovima devedesetih, a trenutačno je razvidan zaokret geopolitičke percepcije u pozitivnom smjeru" (Zorko, 2013: 58). Neriješeno granično pitanje između tih dviju država se odnosi na kopno uz zaljev Boka Kotorska – osobito poluotok Prevlaka – te prateću granicu na moru. Prevlaka je historijski imala strateški značaj, navode Blake i Topalović. Značaj za bivšu državu proizilazi iz postojanja vojno-pomorskih postrojenja, pomorske baze i radarskih stanica unutar zaljeva, ali i na samom poluotoku. Osamostaljenjem Hrvatske, Jugoslovenska ratna mornarica (JRM) je gotovo sva plovila smjestila u zaljev (1996: 42-45). Kako objašnjavaju Klemenčić i Topalović, JNA je 1991. zauzela Prevlaku. Hrvatski dio kopna je 1992. preuzela UN-ova promatračka misija *UNMOP* (UN Military Observers on Prevlaka). Mandat misije je produžavan svakih šest mjeseci do 2002. kada je Hrvatska preuzela kontrolu (2009: 321). Netom prije preuzimanja potpisan je *Protokol između vlade Republike Hrvatske i Savezne vlade SR Jugoslavije*. Kao privremena granica uz hrvatsku obalu u "Bokokotorskim vratima" povučena je ravna crta od točke

¹⁶ Za objašnjenje pojma vidjeti Degan, 2011: 643.

na rtu Konfin do točke koja je udaljena 3 kabela (555,6 m) od rta Oštra i nalazi se na spojnici rt Oštra – rt Veslo. Izvan Bokokotorskih vrata privremena crta razgraničenja teritorijalnih mora dviju država se od navedene spojnice nastavlja azimutom 206° narednih 12 morskih milja¹⁷ (Barić Punda i Filipović, 2015: 74 i 75). Hrvatski dio mora unutar Bokokotorskih vrata u *Protokolu* se naziva *Zona*. Demilitarizacija je određena na moru, ali i na kopnu. Članom 7., navodi Pavić, Hrvatska se odrekla dijela suvereniteta unutar vlastitog mora jer taj dio *Protokola* uspostavlja policijsko plovilo s miješanom posadom. Također, Hrvatska “u Zoni do daljnega ne može obavljati gospodarski i mali ribolov, niti se smije razvijati marikultura” do konačnog utvrđenja granice (članak 8.) (2010: 294). Zbog planova država za eksploataciju ugljikovodika, ukazuju Barić Punda i Filipović, u zadnjih nekoliko godina ipak dolazi do svojevrstnog intenziviranja spora. Vlada Crne Gore je u martu 2011. donijela *Odluku o određivanju blokova za istraživanje i proizvodnju ugljikovodika* kojim napušta smjer razgraničenja koji ide azimutom 206° i određuje novi koji se proteže azimutom 231°, pri čemu se pomicanjem crte razgraničenja morski i podmorski prostori Crne Gore, na štetu Hrvatske, uvećavaju za ukupno 2020 km². Izmjenom odluke 2014. stavovi su ublaženi, no azimut 231° je zadržan. Povod za crnogorsku protestnu notu Glavnom tajništvu UN-a 2014. bilo je *Prvo javno nadmetanje za izdavanje dozvola za istraživanje i eksploataciju ugljikovodika na Jadranu*, koje je vlada Republike Hrvatske objavila nešto ranije iste godine, iako se tim *Pozivom* Hrvatska pridržava crte razgraničenja koja se prostire azimutom 206° kako je to navedeno u *Protokolu iz 2002.* (2015: 79-86). Neriješeno pitanje granica na moru između tih dviju država nije eskaliralo, međutim – obzirom da u Hrvatskoj (unutar političkih i naučnih krugova te javnosti) ipak postoji percepcija kako je privremeno razgraničenje nepravedno za ovu zemlju, te uslijed zbiljskog prostornog spora oko prava na eksploataciju ugljikovodika – postoji realna mogućnost značajnog intenziviranja spora.

Nakon što smo obradili klasične granice na moru, pozabavit ćemo se morskim prostorima Republike Hrvatske u kojima ona, kako to Degan formulira, uživa “suverena” ili neka druga prava. Jugoslavija je svoj epikontinentalni pojas s Italijom razgraničila sporazumima iz 1968. i 1975., koji danas obavezuju Italiju, Sloveniju, Hrvatsku i Crnu Goru (Degan, 2011: 666). Hrvatskoj ostaje da taj morski pojas razgraniči s Crnom Gorom (Vukas, 2008: 191). Do konačnog sporazuma tih dviju država o granici na moru, Hrvatska epikontinentalni pojas uživa “do crte sredine koja se nastavlja na vanjsku granicu teritorijalnog mora u Bokokotorskom zaljevu u smjeru pučine” (čl. 42, st. 3 Pomorskog zakonika prema Vukas, 2008: 191). “Pomorski zakonik Republike Hrvatske iz 1994. i 2004. godine nema propisa o vanjskom morskom pojasu, ali ga temeljem općega međunarodnog prava mora može

¹⁷ Za bolje razumijevanje pogledati kartu u Barić Punda i Filipović, 2015: 74.

proglasiti kada želi, bilo izmjenom toga Zakonika ili novim zakonom ili drugim aktom” (Degan, 2011: 650). Zakonik iz 1994., navodi Rudolf, imao je odredbe o gospodarskom pojasu, ali je definirano da se počnu primjenjivati onda kada Sabor donese odluku o tome. Sabor je u oktobru 2003. donio *Odluku o proširenju jurisdikcije Republike Hrvatske u Jadranu* kojom je ustanovljen “Zaštićeni ekološko-ribolovni pojas” (krać. ZERP) sa svim pravima predviđenim režimom gospodarskog pojasa, osim proizvodnje energije korištenjem mora, morskih struja i vjetrova te isključivo pravo i jurisdikcija pri podizanju umjetnih otoka, uređaja i naprava. Primjena je odgođena na jednu godinu, jer “za to vrijeme je trebalo pripremiti provedbene mehanizme i sporazume sa zainteresiranim državama i Europskom unijom” (2008: 784). Uslijed pritiska koji su uslijedili,¹⁸ *Odluka* je u junu 2004. promijenjena, s odredbom da se za članice EU ZERP neće primjenjivati do sklapanja *Ugovora o partnerstvu o ribarstvu između Europske unije i Republike Hrvatske*. Valja reći da je Slovenija u oktobru 2005. donijela *Zakon o proglašenju zaštićene ekološke zone i epikontinentskog pojasa*, kojim je obuhvaćen koridor međunarodnih voda predviđen sporazumom Račan – Drnovšek iz 2001. (Klemenčić i Topalović, 2009: 318). Ta država je tada donijela i *Uredbu o ribolovnim zonama*. Od tri zone predviđene uredbom, jedna je unutar mora koje Hrvatska smatra svojim teritorijalnim, a druga je dijelom ZERP-a (Zorko, 2011: 50). Hrvatska je protestirala, a EU, kako navodi Rudolf (2008: 783), nije reagirala. Italija je, također, u februaru 2006. donijela *Zakon o zaštićenoj ekološkoj zoni* koji je svojevrsna inačica isključive ekonomske zone bez ribolovne komponente. U decembru 2006. Sabor je opet promijenio prvobitni dokument o ZERP-u, sada sa odlukom da se ovaj od početka 2008. ipak primjenjuje na članice EU. Prema Rudolfu, takva odluka se primjenjivala “samo formalnopravno, ne i stvarno” (*ibidem*: 789). Već 13. marta 2008. Sabor još jednom mijenja Odluku iz 2003.¹⁹ Ovaj put je definirano da se ZERP “privremeno neće primjenjivati na države članice Europske unije od dana 15. ožujka 2008. godine, do iznalaženja zajedničkoga dogovora u EU duhu” (tekst Odluke prema *ibidem*: 790). “Odmah nakon odustajanja Hrvatske od primjene ZERP-a na države Europske unije, čelnici Europske unije su izrazili jasnu političku volju za ubrzanjem pregovora o učlanjenju Republike Hrvatske u tu međunarodnu organizaciju” (*ibidem*: 790). No kako objasniti takav niz događaja? Sanguin zaključuje da u Sredozemlju postoji dihotomija koja se zrcali u geopolitičkom izboru: sjeverne (bogate) države za *Mare Liberum* spram južnih (siromašnih) za *Mare Clausum*. Industrijske države žele zaštititi svoje zone interesa i pristupe resursima, a ekonomija siromašnijih obalnih

¹⁸ Vukas navodi da su “uslijedili raznovrsni komentari, prijetnje i pritisci Slovenije i Italije” (2008: 198), dok Rudolf piše o kritici Vijeća Evrope (2008: 708).

¹⁹ Kako navodi Rudolf, Hrvatska je takvom rješenju pribjeglja “zbog pritiska Europske unije, posebice njene članice Slovenije (tada i predsjedavajuće Europskom unijom)” (2008: 789).

država ovisna je o očuvanju morskih potencijala (1997: 58). Iako je riječ o relaciji evropskih južnoobalnih država s državama sjeverne Afrike, suština odnosa je: jači – slabiji. U tom smislu, mišljenja smo, Hrvatska se prilikom pokušaja realizacije vlastitih prava u osjetljivom trenutku težnje ka EU našla na kraćem dijelu geopolitičke poluge. Međutim, EU mijenja osnovne pretpostavke. Općenit evropski stav prema proglašenju isključivih ekonomskih zona u Sredozemlju je u pravilu bio negativan. Ironično, samo tridesetak dana prije hrvatskog pristupa EU Evropska komisija je prezentirala studiju *Troškovi i koristi koji proizilaze iz uspostavljanja pomorskih zona u Sredozemlju*, kojom se zaključuje da je uspostavljanje isključivih ekonomskih zona u Sredozemlju akcija pozitivnog ishoda. “To je naročito vidljivo u slučaju ribarstva, gdje polaganje prava na pojas te uspostavljanje dobro osmišljenog režima rukovođenja može promijeniti marginalnu ili sumnjivu dobit u veoma pozitivan niz koristi – ekonomski, ali i za ekosistem” (*Executive Summary*, tekst studije: 36). Članstvom u EU Hrvatska je postala dijelom *Zajedničke ribarske politike Evropske unije*. Taj skup propisa diže upravljanje ribarstvom, te morskim prostorima u tom smislu, na razinu EU. Kako stoji na službenoj stranici Evropskog parlamenta: “Ribarstvo je zajednička politika, što znači da se zajednička pravila usvajaju na razini EU i primjenjuju u svim državama članicama”. ZERP, odnosno bilo koja druga buduća forma isključive ekonomske zone, barem u domenu ribarstva, na snazi će biti isključivo za države nečlanice.

Geopolitička kultura

“Kritička geopolitika”, objašnjavaju Ó Tuathail i Dalby, “zagovara da geopolitika nije singularitet nego pluralitet, odnosno ona nije centraliziran, već decentraliziran skup praksi. Riječ je o trostranoj tipologiji geopolitičkog rasuđivanja” (1998: 4). Formalna geopolitika se “najčešće povezuje s geopolitikom u cijelosti, a odnosi se na geopolitičke teorije i vizije stvorene od strane intelektualaca i državnika; praktična se odnosi na priče kojima se koriste tvorci javnih politika i političari u stvarnoj praksi vanjske politike”; konačno, popularna geopolitika se “odnosi na priče o svjetskoj politici koje svoj izričaj pronalaze u popularnoj kulturi države – javnom mnijenju, državnim ritualima i kulturi masmedija” (Zorko, 2011: 44). Kada se te tri “različite forme geopolitike povežu, one sačinjavaju geopolitičku kulturu neke regije, države ili međudržavne alijanse” (Ó Tuathail i Dalby, 1998: 5).

Koncept *geopolitičke kulture* je primjenjiv na geopolitiku mora, pa ćemo njegov prikaz upotrijebiti kao ilustraciju hrvatske kontemporarne geopolitičke aktivnosti na moru.

Kao medij, odnosno aktere formalne geopolitike Ó Tuathail i Dalby određuju strateške institute, *think thank* organizacije i akademsku zajednicu (*ibidem*: 5). Na tom fonu, akteri hrvatske formalne geopolitike mora u disciplinarnom smislu su

historičari, geografi, politolozi, ali osobito pravnici.²⁰ Bila bi greška smatrati da je hrvatsko more u geopolitičkom smislu akademskoj zajednici ove zemlje postalo interesantno tek netom prije, tj. nakon osamostaljenja. Radovan Pavić, “najznačajniji globalni geopolitičar i geostrateg u Hrvatskoj” (Zorko, 2014: 124), je još prije bližu pola stoljeća na geopolitičkom fonu diskutirao o hrvatskom pravu na korištenje njezina Jadrana. Pavić smatra da je za “Hrvatsku i Jugoslaviju pitanje pomorske i jadranske orijentacije... životno i egzistencijalno pitanje”. On zamjera osporavanje od strane “predamandmanskih centralističko-birokratskih snaga” i zaključuje da je hrvatsko korištenje Jadrana “ipak neotuđivo pravo onih na čijem se teritoriju nalaze i to iz razloga jer se u osnovi prava na to korištenje nalaze vlastita višestoljetna borba za očuvanje tog teritorija i odgovarajućih pripadajućih bogatstava, kao i vlastito htijenje da se on udruži u okvir jugoslovenske zajednice” (1971: 406). Riječ je, dakle, o svojevrsnom republičkom geopolitisanju hrvatskog Jadrana unutar federalne Jugoslavije. Kao što smo ranije u tekstu diskutirali, nakon disolucije Jugoslavije najznačajnije geopolitičko pitanje na moru za Hrvatsku postaje ono u vezi s granicama. Već 1996. hrvatski politolozi Topalović i Klemenčić postaju suautori studije *The Maritime Boundaries of the Adriatic Sea*. Obzirom na međunarodne okolnosti izdavanja te studije,²¹ ona postaje referentnom²² i za, između ostalog, pitanje granica na moru između Hrvatske i njezinih susjeda. Tekst je metodološki ispravan i naučno objektivn, te bez ideoloških kontaminanata. No to je prilika hrvatskim autorima da vrlo rano u općem diskursu iskažu stav na relevantnom mjestu o postdisolucijskim morskim granicama Jadrana. Recentnije promatrano, hrvatska intelektualna zajednica se iz ugla geopolitike mora nastavila baviti pitanjima svojih granica i morskih pojaseva. Diskurs o hrvatskim pravima u tom smislu, te o pitanju pratećih problema, u zadnjih je dvadesetak godina okosnica naučnih i stručnih radova od značaja. Formalna geopolitika mora Hrvatske se materijalizirala i u inicijativama naučne zajednice. Kako navode Klemenčić i Topalović, nakon potpisivanja sporazuma Tuđman – Izetbegović o granicama iz 1999., iz Dubrovačko-neretvanske županije su stigli prigovori da vrh poluotoka Klek treba biti dio Hrvatske. Ta županija je iste godine objavila studiju *Hrvatska granica na Kleku*, koju potpisuje skupina historičara (2009: 320 i 321). Također, 2004. je pokrenuta inicijativa sa Katedre za međunarodno pravo Pravnog fakulteta u Splitu o izmjeni nacrtu pomorskog zakonika. Prijedlog je, između ostalog, obuhvatao proglašenje vanjskog pojasa i izmjenu polaznih crta (Rudolf, 2007a: 68 i 69; Vokić Žužul i Filipović, 2010: 75). Izmjenu polaznih crta su Vokić Žužul i Filipović predložile i kasnije, kako bi se omogućilo da se “napokon

²⁰ Što je u skladu s našom tvrdnjom o *specijalnom odnosu* geopolitike mora i međunarodnog prava mora.

²¹ Za detaljnije vidjeti Blake i Topalović (1996).

²² Primjerice, Prescott i Schofield (2005) se referiraju na tu studiju.

obuhvate udaljeni hrvatski otoci neopravdano ostavljeni izvan unutrašnjih morskih voda”, te smanjenje ZERP-a u korist teritorijalnog mora, “čime bi se povećalo hrvatsko državno područje na moru” (2011: 71). Dio radova hrvatskih autora znatno je oslonjen na kartografiju koja zaista jeste značajna pojava u geopolitici općenito, a time i u geopolitici mora. Riječima Yvesa Lacoste: “Karta, možda glavni simbol u geografiji, jest i bila je u suštini instrument moći. Karta je apstrakcija izvedena iz konkretne stvarnosti, izrađena i inspirirana (političkim i vojnim) interesima; karta je način predstavljanja prostora koji olakšava kontrolu i vladavinu nad njim. Izrada karata... služi praktičnim interesima državne mašinerije” (prema Dodds, 2009: 118). To naročito vrijedi za geopolitiku mora. Složenost granica na moru je uvijek bila dobar katalizator svojatanja morskih prostora, a najjednostavniji i najefikasniji način da se to iskomunicira i predstavi jeste – kartom. “U osnovi geopolitike je nastojanje da se shvati svijet, pri čemu karte ostaju posebno značajno sredstvo da se opiše tzv. svjetska realnost” (*ibidem*: 139). Ta *svjetska realnost* u geopolitici mora, u kartografskom smislu, iskazuje se u višedimenzionalnom karakteru mora u svojstvu geopolitičkog fenomena, a kroz ucrtavanje: luka, tjesnaca, kanala, intenziteta plovnog prometa, preoceanskih podvodnih kablova, prostora bogatih energentima itd. Karte su naprosto najupečatljiviji dio moći u geopolitici mora. Dobar primjer takve kartografske metodologije je studija “O granicama u sjevernom Jadranu (1948.-2009.)” (Gržetić, Barić Punda i Filipović, 2010), koja sadrži blizu trideset karata. Kartografski pristup u hrvatskoj geopolitici mora najčešće je povezan s *Hidrografskim zavodom* iz Splita, što je slučaj i s navedenim radom. U smislu uloge hrvatske naučne zajednice iz oblasti prava u formalnoj geopolitici mora valja pomenuti *Jadranski zavod Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Ta organizacija okuplja uvažene eksperte iz oblasti pomorskog prava, a njezina periodična publikacija *Poredbeno pomorsko pravo* je značajan medij za formalnu promidžbu hrvatskih geopolitičkih interesa na Jadranu. Značajna je i tendencija pojedinih autora da umjesto *Piranski zaljev*, kako je uvrješeni naziv za tu geografsku lokaciju, promoviraju *Savudrijska vala* u smislu – stručnog i kolokvijalnog – relevantnog (hrvatskog) naziva. Metodologija te promidžbe se javlja u tri razine: od isključive upotrebe u diskusiji (npr. Degan, 2010; Pavić, 2010) preko uporedne upotrebe oba naziva uz prednost hrvatskom nazivu (npr. Degan i Barić Punda, 2008; Gržetić, Barić Punda i Filipović, 2010) do ravnopravne vrijednosti naziva (npr. Degan, 2007; Vokić Žužul i Filipović, 2011). *Piranski zaljev* je, barem zasada, češći naziv izvan regije, kao i unutar nje, pa i u samoj Hrvatskoj. Iako jasno zagovara stranu Hrvatske,²³ diskurs naučne zajedni-

²³ No ni to nije uvijek tako. Primjerice, Degan argumentira da su dva nenaseljena otočića uz poluotok Klek te vrh ovog poluotoka dijelom BiH, iako je to osnovni kamen spoticanja za ratifikaciju sporazuma Tuđman – Izetbegović iz 1999. On to objašnjava načelom “prirodnoga ili fizičkog jedinstva manjih kopnenih formacija s većima i fizičke bliskosti malih i sitnih otočića

ce ove zemlje u smislu geopolitike mora je daleko od huškačkog. Naprotiv, mahom je odmjeren, argumentiran i temeljen na valjanoj naučnoj metodologiji i referencama. Ako nešto možemo zamjeriti, onda bi to bilo povremeno retoričko odricanje naučne distance radi izražavanja “patriotskih sentimentata”. Tako, primjerice, Vukas morske prostore Republike Hrvatske označava sa “naše unutrašnje morske vode i naše teritorijalno more” (2008: 183). Isto tako Vokić Žužul i Filipović pišu o prostoru “**našega** kontinentskog i zaštićenog ekološko-ribolovnog pojasa” (2010: 85).

Diskursi *praktične geopolitike*, prema Zorko, “su sadržani u političkim govorima, diplomatskoj i pravnoj praksi i kao akceleratori državnih akcija” (2011: 44). Njezin medij čine vanjska politika, birokracija i političke institucije (Ó Tuathail i Dalby, 1998: 5). Najopćenitije promatrano, praktična geopolitika je geopolitički iskaz političkih elita. Hrvatske političke elite, vidjeli smo, uvijek su zbiljski bile aktivne kada je u pitanju granični spor na moru sa Slovenijom. Taj sada već više-decenijski prijevor je bio osnovni izraz hrvatske praktične geopolitike na moru te jedan od najbitnijih za ovu zemlju. Primjetno je da se strateški ciljevi Hrvatske, u tom smislu, nisu bitnije mijenjali bez obzira na to koja je politička opcija vodila izvršnu vlast. Jedini put, zapravo, kada je ova država kompromizirala sa Slovenijom u vezi s tim sporom jeste onda kada je pristala na arbitražu. No i tada je osnovni cilj bio deblokada pristupnih pregovora s EU. Spor nije ušao u fazu epiloga, no činjenice su sljedeće: Hrvatska je pristupila EU te je u procesu izlaska iz arbitražnog postupka. Hrvatska je time u prednosti. ZERP se – barem što se članica tiče – utopio u Zajedničku ribarsku politiku EU. Takav ishod je, obzirom na hrvatsku integracijsku politiku, bio neizbježan. Ipak, ova je država, prije nego će pristupiti EU, pokušala nametnuti pojas članicama koliko je god to pragmatično bilo moguće. Pitanje Pelješkog mosta je naročito intenzivirano 2015., a hrvatske političke elite su tada bile jasne i odlučne.²⁴ Općenito promatrano, Hrvatska ostavlja dojam deter-

uz veće otoke ili dijelove kopna” (2015: 59). Vukas ide korak dalje, pa tvrdi da bi “Hrvatska morala povući nove polazne crte koje bi omogućile da teritorijalno more Bosne i Hercegovine, preko našeg teritorijalnog mora, bude spojeno s jadranskim vodama izvan našeg teritorijalnog mora” (2008: 188).

²⁴ Netom nakon preuzimanja funkcije ministar Oleg Butković je izjavio kako Hrvatska neće odustati od ovog i sličnih projekata: “to su veliki infrastrukturni projekti, koje ćemo nastaviti u kontinuitetu, jer su vrlo bitni za Hrvatsku i hrvatsko gospodarstvo” (Hrvatska ne odustaje od Pelješkog mosta. *Al Jazeera Balkans*). Riječi njegovog prethodnika Siniše Hajdaša Dončića odzvanjale su regijom u julu 2015.: “Bosna i Hercegovina mora znati da mi držimo ključeve njene prometne povezanosti s Europom. Hrvatska se ne da ucjenjivati i ukoliko Bosna i Hercegovina ne bude kooperativna, neće se graditi mostovi preko Save kod Svilaja i Stare Gradiške” (Ako BiH želi blokirati Pelješki most, Hrvatska neće graditi mostove na Savi. *Jutarnji list*); “Bosna i Hercegovina u budućnosti više treba Hrvatsku, nego Hrvatska Bosnu i Hercegovinu – to je pametnom dosta” (BiH i Hrvatska o Pelješkom mostu: ko kome više treba. *Al Jazeera Balkans*).

miniranosti u nakani izgradnje mosta. Ona je po pitanju neriješenog pitanja granica na moru s Crnom Gorom imala potrebu reagirati samo zbog planova eksploatacije ugljikovodika. To je, vidjeli smo, i učinila 2011. i 2014. Razina intenziteta spora nije visoka, ali Hrvatska je oprezna. Hrvatska praktična geopolitika na moru se ispoljava i kroz međunarodnu suradnju na moru. Godine 2015. brod Hrvatske ratne mornarice (HRM) *Andrija Mohorovičić* tri je mjeseca bio dijelom EU operacije spašavanja migranata u Sredozemlju *Triton 2015*. Široj javnosti je nešto manje poznato da je HRM učestvovala u *Trident Juncture 15* – najvećoj NATO vježbi u zadnjih petnaest godina. Njezin posao je bio transport osoblja i mehanizacije iz Splita u Španiju, ukupnog trajanja tridesetak dana.²⁵ Vrlo znakovit oblik i simbol međunarodne suradnje u tom smislu jeste remont i pristajanje stranih – konkretnije NATO-ovih, odnosno američkih – ratnih brodova. Admiralski brod Šeste flote američke ratne mornarice *USS Mount Whitney* je veći dio 2015. proveo na remontu u riječkom *Viktoru Lencu*. Krajem iste godine Split je imao dvije značajne posjete. Najprije je razaračem *USS Porter* u službenu posjetu stigao zapovjednik Šeste flote, viceadmiral James C. Foggo III. U decembru je pak uplovio *USS Harry S. Truman*.²⁶ Zadnji bitan element hrvatske praktične geopolitike mora jeste održavanje odbrambenih kapaciteta na moru. Okosnicu HRM-a čine pet raketnih topovnjača. Suština, međutim, leži u protubrodskom raketnom sustavu *RBS-15* koji je Hrvatska zarobila od JRM-a. Upotrební rok projektila je istekao 2002., i tada je sustav privremeno stavljen van upotrebe. Odluka o produženju borbenog vijeka je donesena 2014., kada je projekat i počeo. U maju 2015. je izvršeno uspješno testno lansiranje s kopnenog lansera, a u oktobru s raketne topovnjače.²⁷ Iz navedenog je jasno da je praktična geopolitika mora Hrvatske pragmatična te, u okviru zbiljskih mogućnosti, učinkovita.

Mediji popularne geopolitike, prema Ó Tuathailu i Dalbyu, su masmediji, kinematografija, književnost i animirani filmovi. Odnosno, geopolitika “se nalazi unutar artefakta transnacionalne popularne kulture” (1998: 4 i 5). Osnovni kanal ispoljavanja hrvatske popularne geopolitike mora jesu masmediji. Hrvatski mediji su se, tumači Zorko, “izjašnjavali vrlo ‘živopisno’ u vezi sa sporom u Piranskom zaljevu. Na granici govora mržnje, s mnogim epitetima, svaki dogovor ili tek na-

²⁵ Pismeni odgovor Samostalne službe za odnose s javnošću i izdavaštvo Ministarstva obrane Republike Hrvatske na upit o učešću Hrvatske u *Trident Juncture*: 27. 10. 2015.

²⁶ Tom prilikom je iz MORH-a priopćeno: “posjet nosača zrakoplova *USS Harry S. Truman* je potvrda bliskih odnosa Republike Hrvatske i Sjedinjenih Američkih Država (SAD) kao pouzdanih partnera koji zajedno rade na uspostavljanju i održavanju sigurnosti i prosperiteta u regiji te pokazatelj bogate i intenzivne suradnje” (Američki nosač zrakoplova *USS Harry S. Truman* stigao u Split. *Tportal.hr*).

²⁷ Prije 2015. sustav je testiran još samo 1994. u sklopu vježbe *Posejdon 94*.

znaka popuštanja slovenskim stavovima žestoko su osuđivani.” Pritisak javnosti su osjetili i pregovarači, pa su bili “vrlo oprezni i neskloni iznošenju stajališta koja nisu u duhu prevladavajuće nacionalne retorike”.²⁸ Hrvatski mediji se pozivaju na pravdu. Oni su “neprijateljski orijentirani prema Sloveniji i vrlo je često prisutna riječ ‘rat’ kad se piše o odnosima ovih dviju država” (2011: 58 i 59). Mediji su nastavili držati hrvatsku stranu i nakon potpisivanja sporazuma o arbitraži, njezinog početka, ali naročito kraja. Upravo su oni skovali naziv *Afera Pirangate*. Bili su *zgroženi* situacijom, te su postupci Skoleca i Denik predstavljani kao slovenačka urota i zvanična politika Slovenije. Pokretanje postupka izlaska iz arbitraže je pozdravljeno i označeno kao jedino ispravno. Pitanje Pelješčkog mosta hrvatski mediji su intenzivno pratili kroz aspekte unutarnje politike. Situacija ipak nije ni približno toliko intenzivna kao u vezi s problemom Piranskog zaljeva. Komentari korisnika ispod članaka na portalima se ne mogu promatrati kao ozbiljno zrcalo općeg sentimenta javnosti, no sudeći po njima, hrvatska javnost je odlučna da je most neophodan i da je apsolutno hrvatsko pravo te da se BiH ne treba miješati ili čak komentirati. Kako tvrdi Zorko, “iako je službena politika prihvatila pozitivan zakret u smislu izgradnje dobrosusjedskih odnosa, stanovništvo na jugu Hrvatske, koje je najviše bilo pogođeno ratnim razaranjima, zasigurno ne dijeli u potpunosti ove stavove”. Međutim, općenito promatrano, “Crna Gora se u Hrvatskoj u smislu geopolitičke percepcije zasad nalazi u ‘zlatnoj sredini’” (2013: 70). U skorije vrijeme se hrvatski mediji nisu značajno bavili granicom u Boki Kotorskoj. Ispravno bi bilo reći da ni spor o eksploataciji ugljikovodonika nije bio značajnije praćen u medijima. No činjenica je da u znatnom dijelu javnosti i dalje postoji osjećaj da je Crna Gora na neki način zakinula Hrvatsku na Jadranu. Vrlo je interesantan način na koji su hrvatski mediji propratili dolazak američkih brodova u Split 2015. U prvi plan je stavljena diplomatska nota, jer se time pokazuju dobri hrvatsko-američki odnosi. Međutim, pominju se i specijalni – globalni i regionalni – geopolitički razlozi. Tako, primjerice, *Slobodna Dalmacija*, pozivajući se na neimenovani izvor u MORH-u, piše da je riječ o poruci Beogradu “da geopolitičko očijukanje s Kremljom mora završiti što prije i da neće biti tolerancije prema namjerama Rusije da prostor Srbije, Crne Gore i Republike Srpske pretvori u raj, pravu Casablancu za ruske obavještajce i specijalne operacije. Isto tako, pred Splitom usidreni nosač zrakoplova bit će poruka ruskom predsjedniku Vladimiru Putinu da su istočno Sredozemlje i Jadran – američka zona utjecaja” (Otkrivamo zašto američki nosač zrakoplova dolazi u Jadran: ‘Truman’ u Splitu – upozorenje Putinu). Ovako iznesene teze impliciraju ključnu ulogu Hrvatske i geopolitičkog položaja hrvatskog Jadrana u globalnoj borbi za dominaciju. Dva testiranja sustava *RBS-15* 2015. mediji su dočekali kao hrvatsku spremnost za odbranu mora, odnosno za odbranu od prijetnje

²⁸ Sporazum Račan – Drnovšek je, vidjeli smo, propao uslijed pritiska javnosti.

s mora. Također, proces produženja upotrebnog vijeka predstavljen je kao pobjeda hrvatske pameti i snalažljivosti. Po tom pitanju hrvatski medijski sadržaj je ispunjen osjećajem nacionalnog ponosa i zadovoljstva.

Geopolitika identiteta

Dodds se bavi “ulogom politike identiteta u kreiranju geopolitičkih odnosa, tj. geopolitikom nacionalnog identiteta. U kontekstu nacionalnih država”, navodi autor, “identitet i teritorija često su jedno drugom davali nove vrijednosti” (2009: 94). Tako upotrijebljen pojam *teritorija* može se shvatiti kao prostor općenito, pa je Jadran osnova za hrvatski geopolitički identitet u smislu mora, tj. ovaj je dio hrvatskog nacionalnog identiteta u cjelini. S tim u vezi “vlade pribjegavaju vremenskim i prostornim oznakama da učvrste nacionalni identitet” (*ibidem*: 85). Takve vremenske oznake za hrvatsku geopolitiku nacionalnog identiteta u smislu mora jesu boj u Splitskom (14. i 15. novembar) i boj u Korčulanskom kanalu (16. novembar 1991.). Hrvatska je tada okončala pomorsku blokadu JRM-a te postala gospodarem najvećeg dijela svog mora. Postavlja se pitanje, međutim, da li je realna vrijednost prostora adekvatna izgrađenom geopolitičkom identitetu? Baveći se britanskim nacionalnim raspoloženjem nakon pobjede u *Falklandskom ratu* 1982., Dodds navodi da je to “dobilo obrise nečeg mnogo značajnijeg” nego što je zaista bilo (*ibidem*: 95). “Naučna pažnja”, na tom fonu tvrdi autor, “u posljednje vrijeme usmjerava na to kako se konstruira položaj države i kako se njezinoj teritoriji daje strateško značenje. Time se želi reći da teritorija nije suštinski strateška, već prije da joj se treba pripisati određeno značenje” (*ibidem*: 110 i 111). U konkretnom slučaju ta konstatacija nije primjenjiva. Hrvatsko more je od zbiljskog značaja za ovu državu, pa se može reći da je nacionalno raspoloženje – nacionalni ponos opravdan, te nosi značajnu težinu u procesu izgradnje geopolitičkog identiteta.

Kako navodi *Maritime Executive*, završetak implementacije plutajućeg terminala za ukapljeni prirodni gas (FLNG) uz obalu otoka Krka očekuje se tokom 2019. Iz geoekonomskog ugla Hrvatsku će to učiniti regionalnim čvorištem i smanjiti oslanjanje EU na ruski uvoz gasa. Pored takvih pragmatičnih elemenata projekata, ovaj primjer oslikava rezultate izgradnje – ali i izgradnju općenito – maritimnog imidža Hrvatske. “Državi koja nema ‘brend’ teško je privući ekonomsku i političku pažnju. Imidž i ugled, dakle, postaju suštinski dijelovi strateške ravnopravnosti države” (van Han prema *ibidem*: 84 i 85). U smislu mora, izgradnja imidža zahtijeva nacionalnu volju i značajna materijalna sredstva. Nije dovoljno naprosto imati more. Pristup zahtijeva takvu strukturu i/ili plovidbeni potencijal koji je značajan u očima drugih država. Recentno promatrano, ako se u obzir uzme sveukupni potencijal ove zemlje, Hrvatska ne samo da je aktivna nego je, s obzirom na realne mogućnosti, i uspješna u izgradnji takvog imidža.

Primjer FLNG-terminala na obalama Krka potvrđuje i morski i europski (EU) identitet Hrvatske. U poglavlju o odnosu geopolitike sa regionalnim identitetima Dodds smatra da je Evropa primjer pojave kada se “identiteti mogu naprosto prelivati preko teritorijalnih granica ili biti svjesno stvarani tako da nadilaze postojeći mozaik država i njihovih granica” (2009: 96). Prije nego će Hrvatska pristupiti EU, njezin nacionalni geopolitički identitet u smislu mora na momente je dolazio u konflikt s geopolitičkim identitetom EU. Danas donekle dijele zajednički identitet.

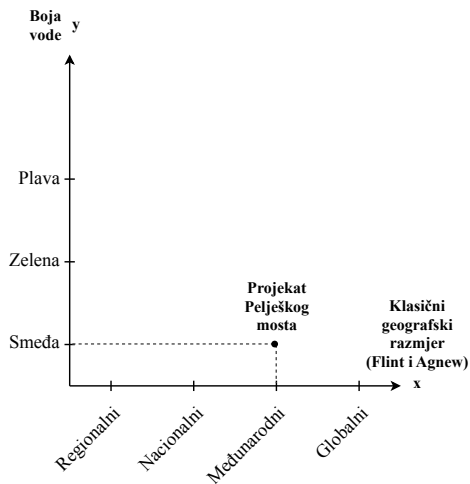
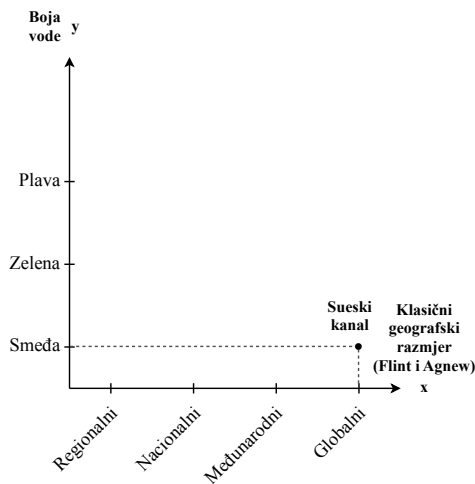
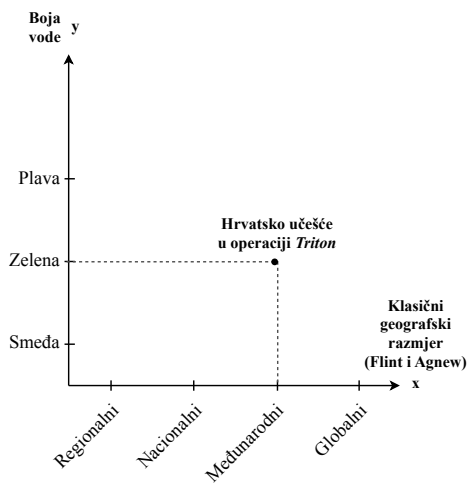
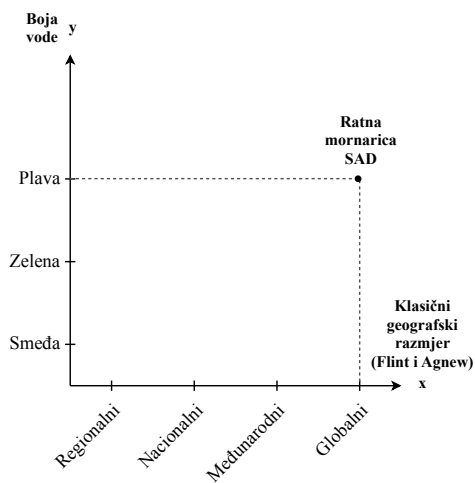
Zaključak

S obzirom na opće karakteristike i geografsku osnovu, te zastupljenost u geopolitičkom diskursu, ispravno je reći da je geopolitika mora u teorijskom smislu zapostavljena. Ona počiva na teoriji njezine matične discipline, pa u značajnoj mjeri funkcionira na principima takvog teorijsko-metodološkog okvira. Ipak, određeni specifikumi su neupitni. Tu se naročito ističe interdisciplinarnost geopolitike mora. Preciznije, njezin odnos s Međunarodnim pravom mora je kuriozitet jer nijedna druga geopolitička oblast nije tako usko vezana za pravnu disciplinu. Jedinstvenost Svjetskog oceana kao prostora počiva na pojavi da većina njegove površine, zapravo, ne pripada nikome. Promišljanjem navedenog nameće se zaključak: pored značajnije pažnje teoretičara geopolitike i geostrategije, te naučne zajednice u cjelini, geopolitika mora zaslužuje subdisciplinarnu emancipaciju.

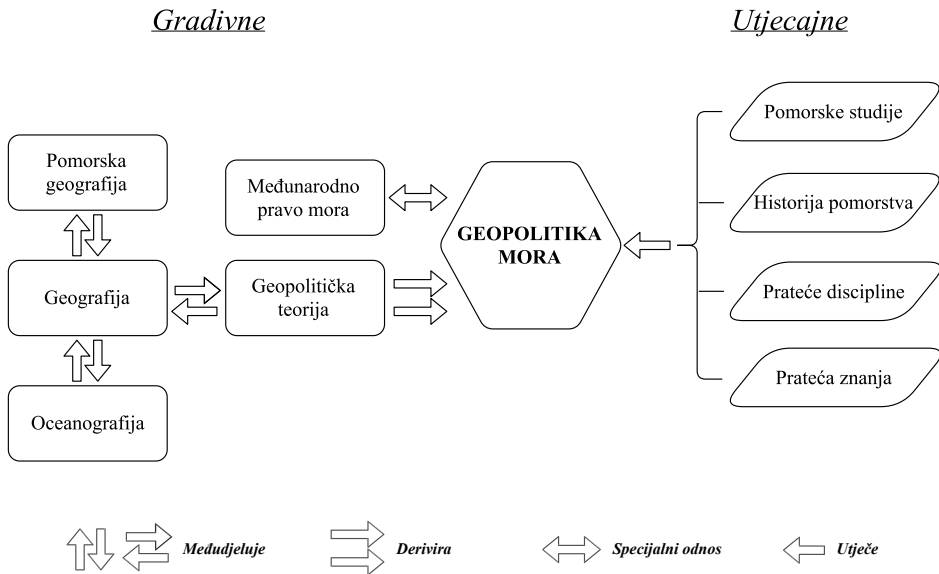
Hrvatska je vrlo dobar ogled za teoriju geopolitike mora. S tim u vezi, vidjeli smo, najizraženiji kognitivni stub jesu granični sporovi na moru. Međutim, primjenom trostrane tipologije geopolitičkog rasuđivanja teorije kritičke geopolitike pokazali smo da hrvatska geopolitička aktivnost na moru odiše šarolikim sadržajem. Također, evidentno je postojanje pojave te aktivnog razvoja geopolitike nacionalnog identiteta na moru, koja je dijelom općeg nacionalnog identiteta Hrvatske. Vrlo aktivno se radi i na izgradnji maritimnog imidža.

Mišljenja smo da Hrvatska još uvijek nije na vrhuncu svoga geopolitičkog razvoja u pogledu mora. Adekvatnim postupcima političkih elita – najprije izbjegavanjem skupljanja političkih bodova putem geopolitičke retorike – te ispravnim ulaganjem u infrastrukturu i plovidbeni potencijal Hrvatska će postati veoma značajan *igrač* u Sredozemlju. Najispravnija metoda bi bila vlastito more učiniti bitnim za EU. Time bi hrvatski Jadran postao bitan oslonac općeg funkcioniranja te ostvarenja cjelokupnih interesa Unije.

Prilozi

Prilog 1. *Primjeri predstave dualne prirode geografskog razmjera u geopolitici mora putem koordinatnog sustava*

Prilog 2. Shema: interdisciplinarni karakter geopolitike mora i njezino mjesto unutar disciplinarnog sustava

LITERATURA

- Agnew, John. 2003. *Geopolitics. Re-visioning world politics*. Second edition. Routledge. London/New York.
- Barić Punda, Vesna i Filipović, Valerija. 2015. Protokol o privremenom režimu uz južnu granicu (2002.) s posebnim osvrtom na odluke vlada Republike Hrvatske i Crne Gore o istraživanju i eksploataciji ugljikovodika u Jadranu. *Poredbeno pomorsko pravo* (54), 169: 73-88.
- Blake, Gerald i Topalović, Duško. 1996. The Maritime Boundaries of the Adriatic Sea. *Maritime Briefing* (1), 8: 1-75.
- Defarges, Philippe Moreau. 2006. *Geopolitički rječnik*. CPI – Centar za politološka istraživanja. Zagreb.
- Degan, Vladimir Đuro i Barić Punda, Vesna. 2008. Jednostrani akti država u pravu mora napose s obzirom na spor Slovenije i Hrvatske na Sjevernom Jadranu. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* (45), 4: 841-861.

- Degan, Vladimir Đuro. 2007. Konsolidacija pravnih načela o razgraničenjima morskih prostora i slovenska “Bijela knjiga” iz 2006. godine. *Poredbeno pomorsko pravo* (46), 169: 13-39.
- Degan, Vladimir Đuro. 2010. Pravičnost i međunarodno pravo u razgraničenjima morskih prostora. *Poredbeno pomorsko pravo* (49), 164: 139-157.
- Degan, Vladimir Đuro. 2011. *Međunarodno pravo*. Školska knjiga. Zagreb.
- Degan, Vladimir Đuro. 2015. Delimitacija i demarkacija vanjskih granica Republike Hrvatske. *Poredbeno pomorsko pravo* (54), 169: 57-71.
- Dodds, Klaus. 2009. *Geopolitika: Kratki uvod*. TKD Šahinpašić. Sarajevo/Zagreb.
- Flint, Colin. 2006. *Introduction to Geopolitics*. Routledge. London/New York.
- Gržetić, Zvonko, Barić Punda, Vesna i Filipović, Valerija. 2010. O granicama u sjevernom Jadranu (1948.-2009.) s posebnim osvrtom na kronološki kartografski prikaz. *Poredbeno pomorsko pravo* (49), 164: 19-72.
- Klemenčić, Mladen i Topalović, Duško. 2009. Morske granice u Jadranskom moru. *Geoadria* (14), 2: 311-324.
- Mamadouh, V. D. 1998. Geopolitics: its different faces, its renewed popularity. *GeoJournal* (46), 4: 237-253.
- Megoran, Nick. 2010. Guest Editorial, Neoclassical geopolitics. *Political Geography* (29), 4: 187-189.
- Ó Tuathail, Geároid. 1996. *Critical Geopolitics. The Politics of Writing Global Space*. Routledge. London.
- Ó Tuathail, Geároid i Dalby, Simon. 1998. Introduction: Rethinking geopolitics: towards a critical geopolitics, u: Ó Tuathail i Dalby, *Rethinking Geopolitics*. Routledge. London/New York: 1-5.
- Pavić, Radovan. 1971. Neke geopolitičke i geostrateške značajke svjetskog mora i Sredozemnog bazena. *Politička misao* (8), 4: 385-407.
- Pavić, Radovan. 2010. Raščlamba “Protokola” u svezi s granicom između Republike Hrvatske i Crne Gore. *Geoadria* (15), 2: 287-303.
- Prescott, Victor i Schofield, Clive. 2005. *The Maritime Political Boundaries of the World*. Second Edition. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden/Boston.
- Rudolf, Davorin. 2007a. More pod vlašću Republike Hrvatske i odnosi sa susjednim državama. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* (44), 1: 67-75.
- Rudolf, Davorin. 2007b. Hrvatski tjesnaci između Bosne i Hercegovine i otvorenog mora. *Poredbeno pomorsko pravo* (46), 161: 113-122.
- Rudolf, Davorin. 2008. Europska unija i očuvanje ribljih bogatstava u Jadranu. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* (45), 4: 779-795.
- Sanguin, André-Louis. 1997. Geopolitical Scenarios, from the Mare Liberum to the Mare Clausum: The High Sea and the Case of the Mediterranean Basin. *Geoadria* (2), 1: 51-62.

- Vokić Žužul, Marina i Filipović, Valerija. 2010. Vanjski pojas Republike Hrvatske. *Poredbeno pomorsko pravo* (49), 164: 73-99.
- Vokić Žužul, Marina i Filipović, Valerija. 2011. Polazne crte u Sredozemnom moru: s posebnim osvrtom na pitanje korekcije ravnih polaznih crta Republike Hrvatske. *Poredbeno pomorsko pravo* (50), 165: 1-73.
- Vukas, Velibor. 2008. Pomorski zakonik Republike Hrvatske i međunarodno pravo mora. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu* (58), 1-2: 181-203.
- Zorko, Marta. 2011. Konflikti potencijal dobrosusjedskih odnosa: slučaj Hrvatske i Slovenije. *Političke perspektive* (1), 2: 43-62.
- Zorko, Marta. 2012. Pojam granice u postmodernoj geopolitici. *Politička misao* (49), 2: 30-44.
- Zorko, Marta. 2013. Konflikti potencijal dobrosusjedskih odnosa: slučaj Hrvatske i Crne Gore. *Političke perspektive* (3), 1: 57-75.
- Zorko, Marta. 2014. Politička geografija, geopolitika i geostrategija u *Političkoj misli* od 1964. do 2013. godine. *Politička misao* (51), 1: 109-132.

Izvori i internet izvori

- Ako BiH želi blokirati Pelješki most, Hrvatska neće graditi mostove na Savi. *Jutarnji list*: <http://www.jutarnji.hr/ako-bih-zeli-blokirati-peljeski-most--hrvatska-nece-graditi-mostove-na-savi/1386261/>, 4. 4. 2016.
- Američki nosač zrakoplova USS Harry S. Truman stigao u Split. *tportal.hr*: <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/407439/Americki-nosac-zrakoplova-USS-Harry-S-Truman-stigao-u-Split.html>, 5. 4. 2016.
- BiH i Hrvatska o Pelješkom mostu: ko kome više treba. *Al Jazeera Balkans*: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/bih-i-hrvatska-o-peljeskom-mostu-ko-kome-vise-treba>, 4. 4. 2016.
- Costs and benefits arising from the establishment of maritime zones in the Mediterranean Sea, Executive Summary. 2013. European Commission: Brussels.
- Croatia Eyes FLNG Opportunity. *Maritime Executive*: <http://maritime-executive.com/article/croatia-eyes-flng-opportunity/>, 12. 4. 2016.
- Hrvatska ne odustaje od Pelješkog mosta. *Al Jazeera Balkans*: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/hrvatska-ne-odustaje-od-peljeskog-mosta-0>, 4. 4. 2016.
- International Shipping Facts and Figures – Information Resources on Trade, Safety, Security, Environment*. 2012. International Maritime Organization– Maritime Knowledge Centre: London.
- Izvještaj: 207 CDS 10 E BIS – MARITIME SECURITY: NATO AND EU ROLES AND CO-ORDINATION. Parlamentarna skupština NATO-a: <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=2087>, 17. 4. 2016.
- Maritime Security Strategy. European Commission: http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/maritime-security/index_en.htm, 17. 4. 2016.

- Maritime. *Merriam-Webster Dictionary*: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/maritime>, 31. 1. 2016.
- NATO's maritime activities. NATO: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_70759.htm, 17. 4. 2016.
- Otkrivamo zašto američki nosač zrakoplova dolazi u Jadran: 'Truman' u Splitu – upozorenje Putinu. *Slobodna Dalmacija*: <http://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/292295/otkrivamo-zasto-americki-nosac-zrakoplova-dolazi-u-jadran-truman-u-splitu--upozorenje-putinu>, 9. 4. 2016.
- Pismeni odgovor Samostalne službe za odnose s javnošću i izdavaštvo Ministarstva obrane Republike Hrvatske na upit o učešću Republike Hrvatske u NATO vježbi Trident Juncture: 27. 10. 2015.
- Review of maritime transport 2015*. 2015. UNCTAD/United Nations Publications: Geneva.

Ado Kulović

CONTEMPORARY GEOPOLITICS OF THE SEA: CASE OF CROATIA

Summary

This paper consists of two parts. The first part deals with the term “Geopolitics of the Sea” and it relies on relevant literature written by authors prominent in the field of geopolitical theories. The term is therefore introduced and defined in order to enhance its theoretical and disciplinary credibility. Interlinked with the essence of that discussion, this part further addresses: phenomena, geographic scale, subjects, and the relation of Geopolitics of the Sea to concomitant disciplines. Special emphasis is placed on the contemporary meaning of the term, given that contemporary geopolitics is scientifically established and that the general significance of the Sea is increasingly pronounced. The second part of the paper is an experiment in which – based on the findings presented in the first part, but also by introducing new theoretical notions – the Republic of Croatia is analysed as a subject of Geopolitics of the Sea. Maritime boundary disputes are recognised as the basic “cognitive pillar” of this country’s Geopolitics of the Sea. Additionally, recent geopolitical activities are analysed by utilising the methodology of the “three-fold typology of geopolitical reasoning” from Critical Geopolitics. The paper also addresses Croatian geopolitical identity in relation to the Sea. Finally, the second part of the paper is focussed on Croatian identity as both EU and maritime country.

Keywords: Geopolitics, Contemporary Geopolitical Theory, Geopolitics of the Sea, Republic of Croatia, Adriatic Sea

Kontakt: **Ado Kulović**, Branilaca Sarajeva 19, 71 000 Sarajevo.

E-mail: a.kulovic@gmx.com